

PREEK IN DE REMONSTRANTSE GEMEENTE EINDHOVEN OP 18 JANUARI 2015, ERIC CORSIUS

Inleiding

We bevinden ons in de nadagen van de kersttijd. Daarom lees ik met u vandaag nog één keer Bijbelteksten, die met die kersttijd te maken hebben. We horen het verhaal van Johannes de Doper: een man van formaat die graag de zon in het water ziet schijnen, die zich kan verheugen over mensen die hem overtreffen. Dit heeft me aan het denken gezet over de manier waarop we omgaan met groot en klein. Laten we lezen, luisteren.

Preek

Godsdienst in het algemeen, en het christendom in het bijzonder, heeft altijd grote verwijten gekregen – en krijgt ze nog. Dat is iets waarmee we moeten leven.

Veel van die verwijten zijn goedkoop en op zijn zachtst gezegd nogal ‘feiten-vrij’ – hetgeen het overigens niet makkelijker maakt om ze te ontzenuwen. De verwijten worden vaak met groot retorisch talent te berde worden gebracht en zo krijgen de critici via de media de handen van het publiek op elkaar en de lachers op hun hand. Maar zoals gezegd zijn zij inhoudelijk en qua niveau geen serieuze discussie waardig.

Er is echter één vorm van kritiek die ons terecht een spiegel voorhoudt. Friedrich Nietzsche heeft deze kritiek onontkoombaar gemaakt. Kern van zijn verwijt is dat religie, en met name de Bijbelse religie, een uitlaatklep en wapen is van de rancune en het ressentiment. De zwakke zusters en broeders van de mensheid, die voortdurend achter de feiten aanlopen, achter het net vissen en steeds aan de verliezende hand zijn: voor hen is het geloof een welkome uitkomst. De god van de bijbel is immers een god die de succesvollen en begaafden, de groten en de rijken een hak zet, een toontje lager laat zingen en als een grote match-fixer ervoor zorgt dat uiteindelijk de zwakkelingen het spel van de geschiedenis winnen.

De manier waarop Nietzsche de rancune aan de kaak heeft gesteld blijft klassiek. Ze zet de vertegenwoordigers van Jodendom en Christendom aan het denken. Maar ze is breder en helpt ons ook om veel te begrijpen wat er in onze relaties en in onze samenleving ontspoord en vastloopt.

Rancune in het (samen-)leven

Je hoeft niet lang te zoeken naar de reflexen van het ressentiment in menselijke relaties. Ieder van ons kent wel de zacht schrijnende pijn die je voelt als je in de schaduw staat van iemand anders. Als daar andere ervaringen tegenover staan en als je sterk in je schoenen staat, kom je daar wel overheen.

Als je echter voortdurend en alleen maar deze ervaring opdoet – al is het maar voor je gevoel – kun je verbitterd en verbeten raken. Je voelt je bij het minste of geringste tekortgedaan, verongelijkt – en uit dat dan in bitterheid, passief gedrag, beschuldigend gedrag. Slachtofferschap wordt op paradoxale wijze je overlevingsmodus.

Dit gif van de rancune kan gaan woekeren, ziekelijk worden - en zich op destructieve wijze een weg zoeken in de maatschappelijke keuzes die mensen maken. Ter linker- en rechterzijde bieden leiders en groeperingen zich aan, om namens de rancune en het ressentiment het woord te voeren. In de politiek zijn er voldoende volkstribunen en populistten, voor wie rancune ‘gefundenes Fressen’ is.

Het verhaal

Nu hebben woede en frustraties enerzijds vaak een kern van rechtvaardiging. Er zijn nu eenmaal categorieën mensen die het erg moeilijk wordt gemaakt om op te klimmen uit een achtergestelde situatie en die vanaf hun prilste jeugd niets anders hebben ervaren. Anderzijds wordt deze ervaring alleen maar aangedikt en in wanhoop omgesmeed, doordat ze in een bepaald kader wordt geplaatst, doordat er een verhaal van wordt gemaakt – o.a. door de genoemde populistten. Dat is het verhaal van mijzelf als slachtoffer dat in een val zit en van de anderen als schuldigen, het verhaal van complotten en samenzweringen.

Het verhaal vertelt ook hoe je hiermee kunt leren leven: namelijk door af te rekenen met degenen die het nu goed hebben getroffen en die mij zogenaamd buitensluiten. Je kunt misschien zelf niet groter worden, maar wel de ander kleiner maken – of uit de weg ruimen. Die ander is een omhooggevallen parvenu die nog wel op zijn neus zal kijken!

En hier komen we bij het grote gelijk van Nietzsche. Religie kan dergelijke verhalen op smaak brengen - of het nu de fundamentalistische islam is, het fundamentalistische christendom of de fundamentalistische nieuwe spiritualiteit. En zo gooien religieuze leiders maar al te graag olie op het rancuneuze vuur.

Gematigd ressentiment

Het rancuneuze gif kan extreem ver gaan in zijn gevolgen - zoals we aan de terreur zien. Het kan ook beperkt blijven tot het verzieken van menselijke verhoudingen zonder dat het echt gewelddadig wordt. Maar dit sluipende gif van het gematigde ressentiment is op den duur even dodelijk voor de samenleving.

Ook bij niet extremistische uitingsvormen blijft immers het probleem, dat mensen die op achterstand staan zichzelf machteloosheid aanpraten. Ze spreken over een cirkel van achterstelling waaruit ze nooit kunnen ontsnappen. Ze denken in termen van geniepige veroorzakers (de anderen) en onschuldige slachtoffers (zij zelf). En bij wijze van schijnoplossing vernederen ze het liefst de groten om zelf minder klein te lijken.

Dan halen we bijvoorbeeld gretig degenen die succesvol zijn omlaag, door vraagtekens en kanttekeningen te plaatsen bij hun kwaliteiten of successen. We meten het breed uit als een advocaat, een wethouder of een burgemeester van zijn voetstuk valt. Ze mogen er dan wel zelf om hebben gevraagd: hun faux pas wordt maar al te graag aangegrepen om hen met de grond gelijk te maken.

Ressentiment: iets christelijks?

Hebben gelovigen het patent op ressentiment – om op Nietzsche terug te komen? Soms zie je inderdaad juist bij religieuze groeperingen – ook en bij uitstek christelijke – tekenen hiervan. Veel gelovigen hebben er moeite mee dat mensen boven zichzelf uitgroeien, uitblinken en de regie over hun leven en hun omgeving gaan nemen. ‘Doe maar gewoon’, is dan het motto. En dat wordt dan ondersteund met een verkeerde uitleg van de Bijbelse begrippen nederigheid en kindschap.

De ontkerkelijking en de uittocht van intellect en karakter uit de kerken: ze lijken dit patroon alleen maar te versterken. Gelovigen en hun leiders voelen zich niet opgewassen tegen een samenleving waarin talent en karakter terecht belangrijke maatstaven vormen.

Gelukkig hebben wij remonstranten een traditie waarin we niet onze neus ophalen voor kwaliteit en uitmuntendheid en voor het woord elite. Laten we dat vooral zo houden en onszelf kritisch in het oog blijven houden. Want het rancuneuze gif houdt voor geen enkele deur stand.

Johannes en Jezus: vreugde over andermans grootheid

Ik meen echter - Nietzsche ten spijt - te kunnen verdedigen dat juist in de Bijbel pogingen worden gedaan om de rancuneuze reflexen te doorbreken. Johannes de Doper en zijn achterneef Jezus van Nazareth zijn daarvan voorbeelden. Johannes de Doper laat zich kennen als iemand die zich verheugt over het feit dat iemand anders groot is en hem in vele opzichten overtreft. En Jezus zal hem dat aanrekenen als innerlijke grootheid.

Jezus zelf op zijn beurt bevestigt de losers niet in hun zelfbeeld. Hij bevrijdt ze uit het slachtofferverhaal en de overlevingsmodus van slachtoffergedrag. Hij laat mensen juist opstaan, openbloeien en tot volle groei en wasdom komen. Hij daagt hen uit om als volwassen mensen de regie over hun leven te nemen en hij kan genieten van die volwassenheid.

Uiteraard hoort daarbij een wel begrepen nederigheid en bescheidenheid. Deze bestaat niet in neerbuigendheid. Ze betekent wel: afdalen uit je ivoren toren om op gelijke hoogte te staan met de ander. Ze betekent: weten wat jij waard bent en wat die ander waard is. Wel begrepen bescheidenheid is innerlijke grootheid, het talent om je te verheugen over het tot wasdom komen van de ander. En de bereidheid om daarvoor door het vuur te gaan.

Amen